



Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

11. april 2019*

»Præjudiciel forelæggelse – direktiv 2003/88/EF – tilrettelæggelse af arbejdstid – beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed – maksimal ugentlig arbejdstid – referenceperiode – løbende eller fast referenceperiode – undtagelse – polititjenestemænd«

I sag C-254/18,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Conseil d'État (øverste domstol i forvaltningsretlige sager, Frankrig) ved afgørelse af 4. april 2018, indgået til Domstolen den 12. april 2018, i sagen

Syndicat des cadres de la sécurité intérieure

mod

Premier ministre,

Ministre de l'Intérieur,

Ministre de l'Action et des Comptes publics,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Arabadjiev, og dommerne T. von Danwitz, E. Levits, C. Vajda (refererende dommer) og P.G. Xuereb,

generaladvokat: G. Pitruzzella,

justitssekretær: fuldmægtig V. Giacobbo-Peyronnel,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 29. november 2018,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Syndicat des cadres de la sécurité intérieure ved avocat P. Gernez,
- den franske regering ved R. Coesme, A.-L. Desjonquères og E. de Moustier, som befuldmægtigede,
- Europa-Kommissionen ved C. Valero og M. van Beek, som befuldmægtigede,

* Processprog: fransk.

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 28. februar 2019,
afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 6, litra b), af artikel 16, litra b), af artikel 17, stk. 3, og af artikel 19, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT 2003, L 299, s. 9).
- 2 Denne anmodning er blevet indgivet inden for rammerne af en sag mellem på den ene side Syndicat des cadres de la sécurité intérieure (fagforening for ledende politifolk, herefter »SCSI«) og på den anden side Premier ministre (premierministeren, Frankrig), ministre de l'Intérieur (indenrigsministeren, Frankrig) og ministre de l'Action et des Comptes publics (ministeren for offentlig forvaltning og offentlige regnskaber, Frankrig) vedrørende den referenceperiode, der anvendes til at beregne den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid for aktive tjenestemænd i police nationale (det franske nationale politi).

Retsforskrifter

EU-retten

Direktiv 89/391/EØF

- 3 Artikel 2 i Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet (EFT 1989, L 183, s. 1) fastsætter:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter (industri, landbrug, handel, administration, tjenesteydelser, undervisning, kulturel virksomhed, fritidsbeskæftigelse osv.).

2. Dette direktiv finder ikke anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse.

I så fald skal det påses, at arbejdstagernes sikkerhed og sundhed sikres i videst muligt omfang i overensstemmelse med målsætningerne i dette direktiv.«

Direktiv 2003/88

- 4 15. betragtning til direktiv 2003/88 har følgende ordlyd:

»Af hensyn til de spørgsmål, som kan opstå i forbindelse med tilrettelæggelsen af arbejdstiden i virksomhederne, synes det hensigtsmæssigt at give mulighed for at anvende visse bestemmelser i nærværende direktiv med en vis smidighed, idet det sikres, at principperne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed følges.«

5 Artikel 1 i direktiv 2003/88 bestemmer følgende:

»[...]

2. Dette direktiv finder anvendelse på:

- a) de minimale daglige hvileperioder, ugentlige hvileperioder og årlige ferier, på pauser og på den maksimale ugentlige arbejdstid, samt på
- b) visse aspekter i forbindelse med natarbejde, skifteholdsarbejde og arbejdsrytme.

3. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv 89/391/EØF, jf. dog nærværende direktivs artikel 14, 17, 18 og 19.

[...]

4. Bestemmelserne i direktiv 89/391/EØF finder i fuld udstrækning anvendelse på de forhold, der er nævnt i stk. 2, med forbehold af strengere og/eller mere specifikke bestemmelser i nærværende direktiv.«

6 Artikel 3 i direktiv 2003/88 vedrørende daglig hviletid fastsætter:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere får en minimumshvileperiode på 11 sammenhængende timer inden for hver 24-timersperiode.«

7 Dette direktivs artikel 5 med overskriften »Ugentlig hviletid« bestemmer:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere for hver syvdagesperiode får en sammenhængende minimumshvileperiode på 24 timer, hvortil lægges de elleve timers daglig hviletid, som er omhandlet i artikel 3.

[...]«

8 Det nævnte direktivs artikel 6 med overskriften »Maksimal ugentlig arbejdstid« har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for, at det, henset til kravene om at beskytte arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, sikres:

[...]

- b) at den gennemsnitlige arbejdstid i løbet af en syvdagesperiode ikke overstiger 48 timer, inklusive overarbejde.«

9 Samme direktivs artikel 16 med overskriften »Referenceperioder« bestemmer:

»Medlemsstaterne kan fastsætte følgende:

[...]

- b) for gennemførelsen af artikel 6 (maksimal ugentlig arbejdstid): en referenceperiode på ikke over fire måneder.

Perioder med årlig betalt ferie i henhold til artikel 7 og perioder med sygeorlov medtages ikke i eller er neutrale i forhold til beregningen af gennemsnittet

[...]«

10 Artikel 17 i direktiv 2003/88 fastsætter bl.a. følgende undtagelser:

»[...]

2. De undtagelser, der er angivet i stk. 3, 4 og 5, kan fastsættes ved love eller administrative bestemmelser eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, forudsat at der ydes de pågældende arbejdstagere tilsvarende kompenserende hvileperioder, eller – i usædvanlige tilfælde, hvor det af objektive grunde ikke er muligt at yde sådanne tilsvarende kompenserende hvileperioder – på betingelse af, at der ydes de pågældende arbejdstagere en passende beskyttelse.

3. I overensstemmelse med stk. 2 i denne artikel kan artikel 3, 4, 5, 8 og 16 fraviges:

[...]

- b) for vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer, f.eks. når der er tale om vagter, portnere eller vagtselskaber
- c) for aktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion [...]

[...]«

11 Dette direktivs artikel 19 med overskriften »Begrænsninger i undtagelser fra referenceperioden« bestemmer i stk. 1 og 2:

»Muligheden for at fravige artikel 16, litra b), som fastsat i artikel 17, stk. 3, og artikel 18, må ikke medføre, at referenceperioden overstiger seks måneder.

Medlemsstaterne skal dog under overholdelse af almindelige principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed have mulighed for at tillade, at der af objektive og tekniske grunde samt af hensyn til arbejdets tilrettelæggelse ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter fastsættes referenceperioder, som under ingen omstændigheder må overstige 12 måneder.«

Fransk ret

12 Artikel 3 i décret n° 2000-815, du 25 août 2000, relatif à l'aménagement et à la réduction du temps de travail dans la fonction publique de l'État et dans la magistrature (dekret nr. 2000-815 af 25.8.2000 om tilrettelæggelse og nedsættelse af arbejdstiden inden for den offentlige forvaltning og retsvæsenet) (JORF af 29.8.2000, s. 13301), som ændret ved dekret nr. 2011-184 af 15. februar 2011 (JORF af 17.2.2011, s. 2963), bestemmer:

»I. – Tilrettelæggelsen af arbejdet skal respektere følgende minimumsgarantier.

Den faktiske ugentlige arbejdstid inklusive overtid må hverken overstige 48 timer i løbet af den samme uge eller gennemsnitligt 44 timer i en hvilken som helst periode på 12 på hinanden følgende uger, og den ugentlige hviletid, der i princippet omfatter søndag, må ikke være under 35 timer.

[...]

II. – Reglerne i [punkt] I kan kun fraviges i de tilfælde og under de betingelser, der er angivet nedenfor:

- a) Når selve formålet med den omhandlede offentlige tjeneste kontinuerligt kræver det, navnlig for at beskytte personer og goder, ved dekret fra Conseil d'État (øverste domstol i forvaltningsretlige sager), i givet fald udstedt efter udtalelse fra comité d'hygiène et de sécurité (udvalget for hygiejne og sikkerhed), comité technique ministérielle (det ministerielle tekniske udvalg) og Conseil supérieur de la fonction publique (det øverste råd for offentlige hvern), som fastlægger den kompensation, der tildeles de berørte ansættelseskategorier

[...]«

- 13 Artikel 1 i décret n° 2002-1279, du 23 octobre 2002, portant dérogations aux garanties minimales de durée du travail et de repos applicables aux personnels de la police nationale (dekret nr. 2002-1279 af 23.10.2002 om undtagelser fra minimumsgarantierne for arbejdstider og hviletider, der finder anvendelse på ansatte ved det nationale politi) (JORF af 25.10.2002, s. 17681), som ændret ved dekret nr. 2017-109 af 30. januar 2017 (JORF af 31.1.2017), har følgende ordlyd:

»Med henblik på tilrettelæggelsen af arbejdet for aktive tjenestemænd ved det nationale politi fraviges de i artikel 3, [punkt I], i ovennævnte dekret af 25. august 2000 omhandlede minimumsgarantier, når de opgaver i tilknytning til offentlig sikkerhed og orden, de kriminalpolitiopgaver og de efterretnings- og informationsopgaver, som de udfører, gør dette påkrævet.

Denne undtagelse skal dog respektere følgende betingelser:

1. Den ugentlige arbejdstid målt for hver syvdagesperiode inklusive overarbejde må gennemsnitligt ikke overstige 48 timer over en periode på et kalenderhalvår.

[...]«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 14 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at dekret nr. 2002-1279, som ændret ved dekret nr. 2017-109, fastlægger specifikke regler for arbejdstider og hviletider, der finder anvendelse på de ansatte ved det franske nationale politi. Dette dekret fastsætter bl.a. i artikel 1, at den ugentlige arbejdstid målt for hver syvdagesperiode inklusive overarbejde ikke gennemsnitligt må overstige 48 timer over en periode på et kalenderhalvår.
- 15 Den 28. marts 2017 har SCSI indgivet en stævning til Conseil d'Etat (øverste domstol i forvaltningsretlige sager, Frankrig) med påstand om, at denne bestemmelse annulleres. SCSI har navnlig gjort gældende, at dekretets artikel 1, idet den med henblik på beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid anvender en referenceperiode udtrykt i kalenderhalvår og ikke en seks måneders referenceperiode, hvis begyndelse og slutning ændres i tidens løb, tilsidesætter reglerne i direktiv 2003/88.
- 16 Den forelæggende ret er i tvivl om, hvorvidt artikel 6, sammenholdt med artikel 16, i direktiv 2003/88, skal fortolkes således, at de indfører et krav om en løbende referenceperiode, eller således, at de overlader det til medlemsstaterne at vælge, om denne periode skal være løbende eller fast.
- 17 Såfremt alene en løbende periode er mulig, er den endvidere i tvivl om, hvorvidt den nævnte periode stadig kan bevare sin løbende karakter, når den er udstrakt til seks måneder i medfør af den undtagelse, der er fastsat i artikel 17, stk. 3, litra b), i direktiv 2003/88.

- 18 På denne baggrund har Conseil d'État (øverste domstol i forvaltningsretlige sager) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Skal bestemmelserne i artikel 6 og 16 i direktiv 2003/88[...] fortolkes således, at de indfører et krav om en løbende referenceperiode, eller således, at de overlader det til medlemsstaterne at vælge, om denne periode skal være løbende eller fast?
 - 2) Såfremt disse bestemmelser skal fortolkes således, at de indfører et krav om en løbende referenceperiode, berører den mulighed for at fravige artikel 16, litra b), der åbnes med artikel 17, da ikke blot referenceperiodens varighed, men også dens løbende karakter?»

Om de præjudicielle spørgsmål

- 19 Med de to spørgsmål, som skal behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, litra b), artikel 16, litra b), og artikel 19, stk. 1, i direktiv 2003/88 skal fortolkes således, at de er til hinder for en national lovgivning, som med henblik på beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid fastsætter referenceperioder, der begynder og slutter på faste datoer, og ikke løbende referenceperioder.
- 20 Ifølge det nævnte direktivs artikel 6, litra b), »[overstiger] den gennemsnitlige arbejdstid i løbet af en syvdagesperiode ikke [...] 48 timer, inklusive overarbejde«.
- 21 Samme direktivs artikel 16, litra b), bestemmer, at medlemsstaterne med henblik på beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid kan fastsætte en referenceperiode på ikke over fire måneder.
- 22 Den referenceperiode, der er omhandlet i artikel 16, litra b), i direktiv 2003/88, kan i medfør af dette direktivs artikel 19, stk. 1, undtagelsesvis udvides indtil seks måneder i visse tilfælde eller for visse aktiviteter, der bl.a. er fastsat i det nævnte direktivs artikel 17, stk. 3, såsom »vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer« eller »aktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion«. I tvisten i hovedsagen har Den Franske Republik gjort brug af denne undtagelsesordning for de aktive tjenestemænd ved det nationale politi.
- 23 Det fremgår derfor af de bestemmelser, der er nævnt i nærværende doms præmis 21 og 22, at den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid kan beregnes ikke over syvdagesperioder, men over såkaldte »referenceperioder« på op til fire måneder under den almindelige ordning og indtil seks måneder under undtagelsesordningen. Beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid over sådanne referenceperioder tilsigter i overensstemmelse med 15. betragtning til direktiv 2003/88, at der gives mulighed for at anvende dette direktivs artikel 6, litra b), med en vis smidighed, således at enhver overskridelse af den maksimale ugentlige arbejdstid på visse tidspunkter af referenceperioden kan kompenseres ved en tilsvarende reduktion på andre tidspunkter i perioden. Der kræves således ikke en ligelig fordeling af antallet af arbejdstimer over hele referenceperioden (dom af 9.11.2017, Maio Marques da Rosa, C-306/16, EU:C:2017:844, præmis 43).
- 24 Det fremgår ligeledes af de bestemmelser, der er nævnt i nærværende doms præmis 21 og 22, at begrebet »referenceperiode« for det første er et unikt begreb, der har den samme betydning under den almindelige ordning og undtagelsesordningen, og for det andet er et begreb, der ikke indeholder nogen henvisning til medlemsstaternes nationale lovgivning, og som derfor skal forstås som et selvstændigt EU-retligt begreb og fortolkes ensartet i hele Unionen, uanset de kvalifikationer, der anvendes i medlemsstaterne, idet der skal tages hensyn til de pågældende bestemmelsers ordlyd, til den sammenhæng, hvori de indgår, og til de mål, der forfølges med den ordning, som de udgør en del af (jf. analogt dom af 9.11.2017, Maio Marques da Rosa, C-306/16, EU:C:2017:844, præmis 38 og den deri nævnte retspraksis).

- 25 Det skal derfor, henset til ordlyden af og sammenhængen i artikel 16 og 19 i direktiv 2003/88 samt de formål, som sidstnævnte forfølger, fastlægges, om referenceperioderne kan defineres som perioder, der begynder og slutter på faste datoer, dvs. som faste referenceperioder, eller som perioder, hvis begyndelse og slutning kontinuerligt ændrer sig i tidens løb, dvs. løbende referenceperioder.
- 26 For det første skal det, således som generaladvokaten har anført i punkt 46 i forslaget til afgørelse, konstateres, at ordlyden af artikel 16 og 19 i direktiv 2003/88 ikke siger noget om, hvorvidt referenceperioderne skal defineres som faste eller løbende, og at ordlyden af disse artikler følgelig heller ikke er til hinder for anvendelsen af den ene eller den anden metode.
- 27 For det andet bemærkes, således som generaladvokaten har anført i punkt 58 i forslaget til afgørelse, at den sammenhæng, hvori artikel 16 og 19 i direktiv 2003/88 indgår, heller ikke gør det muligt at besvare dette spørgsmål.
- 28 Som den franske regering og Europa-Kommissionen har fremhævet i deres skriftlige bemærkninger, er det korrekt, at Domstolen med hensyn til den »syvdagesperiode«, der er omhandlet i artikel 5 i direktiv 2003/88 vedrørende ugentlig hviletid, som Domstolen har kvalificeret som »referenceperiode« som omhandlet i dette direktiv, har fastslået, at en referenceperiode i denne sammenhæng kan defineres som en fast periode, inden for hvilken der skal tildeles et vist antal på hinanden følgende hviletimer, uafhængigt af det tidspunkt, hvor disse hviletimer tildeles (dom af 9.11.2017, Maio Marques da Rosa, C-306/16, EU:C:2017:844, præmis 43). Den franske regering har af anvendelsen af ordet »fast« i denne doms præmis 43 udledt, at begrebet »referenceperiode« snarere bør forstås som en periode, der er defineret som en fast periode.
- 29 Som generaladvokaten har anført i punkt 55 i forslaget til afgørelse, kan en sådan fortolkning af præmis 43 i dom af 9. november 2017, Maio Marques da Rosa (C-306/16, EU:C:2017:844), imidlertid ikke tiltrædes. Ordet »fast«, der er anvendt i denne dom, skal ikke forstås som en »periode, der nødvendigvis er sammenfaldende med kalenderåret«, men som en »tidsmålingsenhed«, i den nævnte dom nemlig en syvdagesperiode.
- 30 I den sag, der gav anledning til dom af 9. november 2017, Maio Marques da Rosa (C-306/16, EU:C:2017:844), var det spørgsmål, som Domstolen analyserede, ikke, om referenceperioden var fast eller løbende, men alene, om den obligatoriske ugentlige hviledag, der er omhandlet i artikel 5 i direktiv 2003/88, skulle tildeles senest dagen efter en periode på seks på hinanden følgende arbejdsdage eller inden for hver syvdagesperiode. Idet Domstolen valgte den sidstnævnte løsning, forstod den ved »fast periode« en periode af bestemt varighed, uden at den dog traf afgørelse om, hvorvidt begyndelsen og slutningen af denne periode skulle være sammenfaldende med kalenderåret eller ej eller mere generelt skulle svare til bestemte dage som dem i kalenderugen.
- 31 Det fremgår af det ovenstående, at det, idet ordlyden og sammenhængen i artikel 16 og 19 i direktiv 2003/88 ikke angiver noget herom, principielt står medlemsstaterne frit at fastlægge referenceperioderne ifølge en metode efter deres valg, forudsat at de målsætninger, der forfølges med dette direktiv, overholdes.
- 32 Hvad for det tredje angår de målsætninger, der forfølges med direktiv 2003/88, bemærkes, at det følger af fast retspraksis, at dette direktiv tilsigter at sikre en bedre beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, idet det bl.a. i artikel 6, litra b), fastsætter en maksimumsgrænse for den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid. Denne maksimumsgrænse udgør en regel i Unionens sociallovgivning af særlig betydning, som enhver arbejdstager er omfattet af som en nødvendig minimumsforskrift for at sikre beskyttelsen af dennes sikkerhed og sundhed (dom af 14.10.2010, Fuß, C-243/09, EU:C:2010:609, præmis 32 og 33 og den deri nævnte retspraksis, og af 10.9.2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, præmis 23 og 24 og den deri nævnte retspraksis).

- 33 Det er endvidere nødvendigt, at den effektive virkning af de rettigheder, der er tildelt arbejdstagerne ved direktiv 2003/88, sikres fuldt ud, hvilket nødvendigvis indebærer, at medlemsstaterne er forpligtede til at sikre overholdelsen af hvert af de mindstekrav, som er fastsat ved dette direktiv, og til at forhindre bl.a. enhver overskridelse af den maksimale ugentlige arbejdstid som fastsat i det nævnte direktivs artikel 6, litra b). Denne fortolkning er den eneste, der er i overensstemmelse med dette direktivs formål, som er at sikre en effektiv beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed ved at sikre, at de faktisk får en arbejdstid, der i gennemsnit ikke er længere end maksimumsgrænsen på 48 timer om ugen over hele referenceperioden (jf. i denne retning dom af 7.9.2006, Kommissionen mod Det Forenede Kongerige, C-484/04, EU:C:2006:526, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis, og af 14.10.2010, Fuß, C-243/09, EU:C:2010:609, præmis 51 og den deri nævnte retspraksis).
- 34 I denne henseende har Domstolen udtalt, at dette formål indebærer, at alle arbejdstagere bl.a. får passende hvileperioder, der ikke blot skal være effektive i den forstand, at de pågældende får mulighed for på ny at komme til kræfter oven på den træthed, som deres arbejde afstedkommer, men som også skal være forebyggende, således at de i videst muligt omfang formindsker den risiko for forringelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, som uafbrudte arbejdsperioder uden den nødvendige hvile er forbundet med (jf. i denne retning dom af 7.9.2006, Kommissionen mod Det Forenede Kongerige, C-484/04, EU:C:2006:526, præmis 41 og den deri nævnte retspraksis).
- 35 Det skal endvidere fremhæves, således som det fremgår af 15. betragtning til direktiv 2003/88, at den smidighed, som dette direktiv tillægger dets artikel 16 og 19 for så vidt angår anvendelsen af bl.a. det nævnte direktivs artikel 6, litra b), skal udvises under overholdelse af principperne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed.
- 36 Det fremgår desuden af Domstolens praksis, at de undtagelser, der er fastsat ved artikel 17 i direktiv 2003/88, skal fortolkes således, at deres rækkevidde begrænses til det, der er strengt nødvendigt for at varetage de interesser, som disse undtagelser giver adgang til at beskytte (jf. i denne retning dom af 26.7.2017, Hälvä m.fl., C-175/16, EU:C:2017:617, præmis 31, og af 21.2.2018, Matzak, C-518/15, EU:C:2018:82, præmis 38).
- 37 Det er i lyset af disse betragtninger, at det skal fastlægges, om både faste og løbende referenceperioder er i overensstemmelse med formålet med direktiv 2003/88, der består i at sikre en effektiv beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed.
- 38 I denne henseende skal det bemærkes, at de faste og de løbende referenceperioder i sig selv er i overensstemmelse med det nævnte formål med direktiv 2003/88, for så vidt som de gør det muligt at efterprøve, at arbejdstageren ikke arbejder mere end gennemsnitligt 48 timer om ugen i hele den pågældende periode, og at de krav, der er knyttet til dennes sundhed og sikkerhed således er overholdt. Det har herved ingen betydning, om begyndelsen eller slutningen af referenceperioden fastlægges på grundlag af faste datoer eller tidens løb.
- 39 Virkningen af faste referenceperioder på arbejdstagernes sikkerhed og sundhed afhænger imidlertid af alle de relevante omstændigheder, såsom arbejdets art og dets betingelser samt navnlig den maksimale ugentlige arbejdstid og varigheden af den referenceperiode, som den pågældende medlemsstat har vedtaget. Som alle parterne i sagen er enige om, kan faste referenceperioder nemlig i modsætning til løbende referenceperioder skabe situationer, hvori formålet om beskyttelse af arbejdstagernes sundhed og sikkerhed ikke kan nås.
- 40 I denne henseende bemærkes, at metoden for den faste referenceperiode kan foranledige en arbejdsgiver til at kræve af arbejdstageren, at denne påtager sig en ekstremt lang arbejdstid i løbet af to på hinanden følgende faste referenceperioder, og, selv om de hviletider, der er omhandlet i artikel 3 og 5 i direktiv 2003/88, overholdes, således at få denne til gennemsnitligt at overskride den maksimumsgrænse for ugentlig arbejdstid over en periode, der, idet den strækker sig over disse to faste

perioder, svarer til en løbende referenceperiode af samme varighed. En sådan situation kan ikke opstå, når referenceperioden er fastlagt på løbende basis, idet løbende referenceperioder pr. definition fører til en konstant omregning af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid.

- 41 Mens faste referenceperioder og løbende referenceperioder isoleret set i sig selv er i overensstemmelse med formålet om beskyttelse af arbejdstagernes sundhed og sikkerhed, kan kombinationen af to på hinanden følgende faste referenceperioder således, afhængigt af den maksimale ugentlige arbejdstid og den varighed af referenceperioden, som den pågældende medlemsstat har vedtaget, føre til situationer, hvori dette formål kan blive bragt i fare, selv om de hvileperioder, der er omhandlet i artikel 3 og 5 i direktiv 2003/88, overholdes.
- 42 I det foreliggende tilfælde har Den Franske Republik ikke alene udnyttet den margen, som den gives ved direktiv 2003/88 for så vidt angår den maksimale ugentlige arbejdstid, idet den har fastsat denne til 48 timer; den har også påberåbt sig den undtagelse, der er fastsat i dette direktivs artikel 17, stk. 3, sammenholdt med dets artikel 19, stk. 1, for at udvide den referenceperiode, der anvendes til at beregne den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid, til seks måneder. Under disse omstændigheder gør anvendelsen af faste referenceperioder det ikke muligt at sikre, at den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid på 48 timer overholdes i løbet af enhver seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder.
- 43 Henset til den retspraksis, der er nævnt i nærværende doms præmis 32 og 33, skal det lægges til grund, at virkeliggørelsen af formålet med direktiv 2003/88 ville blive bragt i fare, hvis anvendelsen af faste referenceperioder ikke blev ledsaget af mekanismer, der gør det muligt at sikre, at den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid på 48 timer overholdes i løbet af hver seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder.
- 44 Det skal i øvrigt bemærkes, at når en medlemsstat ønsker at udvide referenceperioden ud over seks måneder, er en kollektiv overenskomst eller en aftale mellem arbejdsmarkedets parter ifølge artikel 19, stk. 2, i direktiv 2003/88 nødvendig med henblik herpå. I det tilfælde, hvor en referenceperiode, der er omhandlet i dette direktivs artikel 19, stk. 1, er defineret på fast basis, kan dette føre til, at en arbejdstager foranlediges til i løbet af en seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder, at arbejde mere end 48 timer om ugen i gennemsnit, uden at en kollektiv overenskomst eller en aftale mellem arbejdsmarkedets parter er blevet indgået herom. Denne overlappende periode kan således føre til situationer, der faktisk kun er mulige inden for rammerne af en referenceperiode som den, der er omhandlet i nævnte direktivs artikel 19, stk. 2. Et sådant resultat ville undergrave undtagelsen i denne bestemmelse.
- 45 Det påhviler følgelig den forelæggende ret at efterprøve, om den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning indeholder mekanismer, der, således som det fremgår af nærværende doms præmis 43, gør det muligt at sikre, at den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid på 48 timer overholdes i løbet af hver seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder.
- 46 Det skal endvidere bemærkes, at de processuelle regler for søgsmål til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører for borgerne, ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden (effektivitetsprincippet) (dom af 24.10.2018, XC m.fl., C-234/17, EU:C:2018:853, præmis 22 og den deri nævnte retspraksis).
- 47 Hvad mere specifikt angår effektivitetsprincippet skal den forelæggende ret navnlig undersøge effektiviteten af de retsmidler, der tilkommer de berørte arbejdstagere i henhold til national lovgivning, med henblik på uden forsinkelse, i givet fald ved hasteprocedurer eller procedurer om

foreløbige forholdsregler, at få bragt enhver praksis til ophør, der ikke overholder kravene i artikel 6, litra b), i direktiv 2003/88, således som disse skal følge af en korrekt gennemførelse i national lovgivning.

- 48 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal de forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 6, litra b), artikel 16, litra b), og artikel 19, stk. 1, i direktiv 2003/88 skal fortolkes således, at de ikke er til hinder for en national lovgivning, som for beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid fastsætter referenceperioder, der begynder og slutter på faste datoer, forudsat at denne lovgivning indeholder mekanismer, der gør det muligt at sikre, at den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid på 48 timer overholdes i løbet af hver seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder.

Sagsomkostninger

- 49 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

Artikel 6, litra b), artikel 16, litra b), og artikel 19, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden skal fortolkes således, at de ikke er til hinder for en national lovgivning, som for beregningen af den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid fastsætter referenceperioder, der begynder og slutter på faste datoer, forudsat at denne lovgivning indeholder mekanismer, der gør det muligt at sikre, at den gennemsnitlige maksimale ugentlige arbejdstid på 48 timer overholdes i løbet af hver seks månedersperiode, der strækker sig over to på hinanden følgende faste referenceperioder.

Underskrifter